

PONTIFIKAT, nego MONDIFIKAT.

Dopisnik iz Rima time je dokazao da još uopće nije uspio shvatiti što bi zapravo imao značiti PONTIFIKAT, riječ tvorena prema PONTIFEX (standardno tumačenje: onaj koji čini most, posrednik između bogova i ljudi). Hoteći valjda reći da se sadašnji papa ozbiljno bavi sudbinom cijeloga svijeta, upotrijebio je čudovišnu riječ koja bi, analogijom, morala potjecati od

MUNDIFEX – ONAJ KOJI PRAVI SVIJET.

Papa se, doduše, smatra namjesnikom božjim na Zemlji, ali tvorcem svijeta još se ne smatra. Uzevši u obzir upotrijebljeni oblik MONDIFIKAT, pretpostavljamo da ova zlosretna riječ potječe iz talijanskih novina (tal. mondo, lat. mundus), pa nam je to dokazom da naša zemlja nije osamljena u stvaranju latinštine. Neka znaju kolege u Italiji da AUDITORIJ PROMATRAČA (Radio-Zagreb) KOJI IH GLEDA (TV) upire u njih svoje slušne organe željan nove nauke, pa makar to bila i ČVOROLOGIJA, što je, kako rekoše na Radio-Zagrebu, NAUKA O ČVOROVIMA u planinarskoj školi.

Da ne bismo ostali iza ove i brojnih drugih novih -LOGIJA, predložimo novu nauku – LATINŠTINOLOGIJU. Predviđamo joj lijepu budućnost i široko polje rada:

PLANETARNO-GLOBALNO,

134 kako napisase u NIN-u. Radio-Zagreb je, naime, i iz Francuske prenio vijest koja svjedoči o napretku latinštine. Tamo su održani politički razgovori triju pregovarača, a termin koji je za njih upotrijebljen glasi – TRIJALOG. Kako smo nedavno ovdje govorili o POLILOGU, možemo sa zadovoljstvom utvrditi da francuska proizvodnja latinštine zaostaje za našom domaćom.

Na svaki način, možemo s opravdanim optimizmom zamišljati buduće međunarodne skupove LATINŠTINOLOGA, na kojima će učenjaci pažljivo slušati

KARMINU BURANU (jednina, ženski rod)

koja je očito zauvijek izgubila sve izgleda da ostane CARMINA BURANA (množina, srednji rod), i to u izvedbi

KOLEGIJUMA MUZIKUMA RAGUZINUMA,

kako na Radio-Zagrebu dekliniraju ime sastava COLLEGIUM MUSICUM RAGUSINUM. Pri tome će, nesumnjivo, nastati obilje EMOCIONALNIH OSJEĆAJA (OSJEĆAJNIH OSJEĆAJA) (Radio-Zagreb). Mogla bi se dodjeljivati i nagrada za najmaštovitiju tvorevinu s polja latinštine!

Ostavljamo čitaocima u ugodnom razmišljanju o toj sretnoj budućnosti!

Bruna Kuntić-Makvić

novе knjižе...

Mate Križman: ANTIČKA SVJEDOČANSTVA O ISTRI, Čakavski sabor – Otokar Keršovani – Istarska naklada – Edit, Rijeka – Pula 1979.

Kao prva knjiga prvog kola magistralno koncipiranog niza *Istra kroz stoljeća* u izdanju udruženih riječkih i pulskih izdavača, a pod pokroviteljstvom Čakavskog sabora – Pula, izašla je knjiga *Antička svjedočanstva o Istri*, za koju je tekstove izabrao, preveo i priredio Mate Križman.

Riječ je zapravo o izabranim, prevedenim i komentiranim fragmentima djela antičkih pisaca koji se odnose na Istru, njezinu povijest, geografiju, ekonomiju ili kulturu i civilizaciju. Od grčkih autora ulomcima su zastupljeni Aristotel, Pseudoskilak, Kalimah, Apolonije Rođanin, Likofron, Pseudoskimno, Artemidor iz Efeza, Strabon, Apijan, Pausanija, Ptolemej, Dion Ka-

sije, te dijelovi Apolodorove biblioteke, a od latinskih Enije, Hostije, Tit Livije, Verije Flak, Pompej Trog, Mela, Plinije Stariji, Lukan, Marcijal, Tacit, Flor, Julije Opsekvent, Eutropije, Pavao Orozije i Kasiodor, te Peutingerova karta, Antoninski Opis putova i Opis svijeta Anonima iz Ravenne. Svakom je autoru posvećena uvodna bilješka, a tekst je dan u originalu i u prijevodu i poprečen izvanredno bogatim filološkim komentarom. Uz to je knjiga opremljena predgovorom, indeksom citiranih mjesta, indeksom imena i opsežnom bibliografijom i literaturom (za koju je šteta što nije sistematičnije poredana).

Tako smo na jednom mjestu dobili sakupljena svjedočanstva antičkih autora o istarskom poluotoku, koja ovu našu regiju osvjetljavaju iz najrazličitijih aspekata i perspektiva i smještaju je u kontekst antičke civilizacije. Knjiga je nesumnjiva

potvrda činjenice da su ovakva djela, tako rijetka kod nas, izvanredno korisna i nadasve zanimljiva: dosad raspršene a često i teško pristupačne podatke zainteresirani će čitalac, i stručnjak i laik, moći s lakoćom pronaći. Uz to, Istra nam se u ovakvu mozaiku otkriva kao izuzetno interesantno područje susreta antičke i autohtone civilizacije, susreta iz kojeg će proizaći i povijesno i sociološki relevantan fenomen, kasnije obogaćen još i slavenskom komponentom.

Osobitu pažnju zaslužuje Križmanov doprinos: naime, njegov je izbor zanimljiv i dobro učinjen, a prijevod ne samo gotovo do krajnosti korektan nego i više od toga – istančan i, što je za današnju publiku osobito važno, lako čitljiv. No, najveću vrijednost, čini mi se, predstavljaju Križmanovi komentari: gdje bi god čitalac mogao bilo iz kojeg razloga zapeti u tekstu, priređivač mu bogatim i iscrpnim objašnjenjima, uvijek dobro fundiranima, priskače u pomoć. Na taj se način Mate Križman i u prijevodu i u komentarima nadovezuje na – kod nas već gotovo prekinutu – golemu tradiciju klasične filologije, u njezinu najboljem obliku. Štaviše, on, kao vrstan lingvist i indoeuropeist, obogaćuje tu tradiciju spoznajama suvremene nauke o jeziku, a zalazi podjednako kompetentno u domene historije i geografije.

Zacijelo nije ova knjiga bez razloga u seriji Istra kroz stoljeća, seriji kojoj je nesumnjivo, između ostalog, intencija da svestrano osvjetli

mногоstruku nacionalnu i etničku isprepletenost na istarskom tlu. U Križmanovu pristupu uvijek je bar implicitno sadržano saznanje da je antika zajednička prošlost i zajednička baština i romanskoj i slavenskoj kulturi i da nam ona, upravo u sadašnjosti, može pomoći da se oslobodimo svih onih podvojenosti i iskrivljenosti u optici što nam ih je ostavilo 19. stoljeće i prva polovica 20. stoljeća.

Od malobrojnih zamjerki možda je najbitnija ona koja se odnosi na tehničku stranu i prijelom same knjige: šteta je što raspored originalnih tekstova, prijevoda i komentara nije takav da se čitalac u njemu može bez problema snaći. Treba, s druge strane, naglasiti da su grčki i latinski tekstovi štampani gotovo bez greške, što je kod nas uistinu rijetkost.

Trebalo bi da ova knjiga bude poticaj za sastavljanje sličnih zbirki za druga područja naše zemlje, no u tom bi slučaju bilo dobro da Križmanov rad svojom čvrstom znanstvenom utemeljenošću bude istovrsnim djelima i uzor i model.

D. Š.

Terencije: KOMEDIJE, Srpska književna zadruga, Beograd 1978. Preveo i objasnio Vladeta Janković.

Terencije pripada onom dijelu klasične literature koji je našem čitaocu ostao gotovo nepoznat. Zašto je tome tako, teško možemo odgovoriti imajući na umu tek jedan prije-

vod Terencija (u *Primjerima iz rimske književnosti u hrvatskom prijevodu* što ih je priredio Kolo-man Rac) na početku ovog stoljeća i nastojanja našeg časopisa da Terencijeve *Komedije* približimo našoj publici (u broju 4 objavljen je prijevod *Eunuha*, u br. 6 *Djevojke s Andra*, u br. 8 *Formiona*, u br. 9 *Braće*, u br. 10 *Heautontimorume-na* i u br. 11 *Svekrve*).

Moramo sa žalošću konstatirati da su prijevodi u časopisu *Latina et Graeca*, premda prvi cjeloviti prijevodi Terencijevih komedija na hrvatskom ili srpskom jeziku, ostali nepoznati Vladeti Jankoviću jer ih on nigdje ne spominje; dapače, naglašava da se „njegove (tj. Terencijeve) sabrane komedije sada prvi put pojavljuju na našem jeziku“. Objavljivanje Terencija započeto je u časopisu *Latina et Graeca* još 1974. godine te su, sudeći po vremenu objavljivanja, mogle biti poznate i Jankoviću.

U izdanju Srpske književne zadruge pojavljuje se prijevod svih šest Terencijevih komedija iz pera Vladete Jankovića. Prijevod je rađen u prozi. Kako smo se osvjedočili i u prevođenju drugih dramskih tekstova izrađenih originalno u stihu, ovaj način prevođenja stekao je značajne simpatije velikog broja prevodilaca, a isto tako znatan je broj prevodilaca poezije odustao od prenošenja klasične metrike. Moje je lično mišljenje da ovo odstupanje u prijevodu znatno iznevjerava tekst, premda i drugačija mišljenja imaju jake argumente u svoju obranu. Današnja je publika (premda je u Terencijevu slučaju publika samo

akademska rasprava!) navikla na prozni tekst i ondje gdje je antički autor tražio stih, a metrička struktura klasične poezije nije prenosiva, posebno u neke suvremene jezike. U ovom posljednjem slučaju mislim da ima dosta primjera uspješnog prenošenja i forme u prijevod, a u prvom bih slučaju upozorio na neke starije prevodioce koji su vješto prenosili i bogatstvo metričkih oblika antičke drame. Put je to doduše težak, no mislim ispravni.

Jankovićev prijevod krepak je i okretan i čita se sa zadovoljstvom, premda nije svugdje doslovan. Slobodu u prenošenju misli prevodilac je sebi dopustio u znatnoj mjeri, i čini mi se da u tome nije pogriješio. Doslovnost bi ovaj prijevod odviše opteretila, a kad je već promijenjena i forma (iz stiha u prozu), trebalo je izbjeći i zamke neprirodna govora kakav nastaje kad se stihovi mehanički prenose u prozu. Prevodilac, ipak, ovdje nije odlazio predaleko, što je vidljivo i u prevođenju zaklinjanja i sličnih uobičajenih shema koje prenosi doslovno. U ovom posljednjem mišljenju sam da je trebalo postupiti radikalnije, te i u ovim standardnim poštalicama (Poluksa mi, tako mi Herkula i sl.) pronaći mjeru prevodeći jedne, a obilazeći druge. Kompromis ovdje više šteti no koristi. Prijevod bi bio još življi i bliži kolokvijalnom Terencijevu stilu.

Uvod ovoj knjizi čini opsežna prevodiočeva studija *O rimskoj komediji, Terenciju i njegovom uticaju*, u kojoj je izloženo obilje građe te će

i slabije obrazovanu čovjeku biti dovoljno da pročita uvodnu studiju kako bi stekao potreban okvir u koji treba da smjesti Terencijevo književno stvaralaštvo. Terencijevo je stvaralaštvo osvjetljeno, prvenstveno, s etičkog stajališta tražeći u čuvenom *homo sum et nil humani alienum puto* pokretačku snagu ove snažne umjetničke ličnosti. Treba požaliti što je samoj analizi komedija posvećeno vrlo malo prostora. S druge strane, odnos rimske komedije i grčkih autora vrlo je detaljno razrađen, te je i Plautovo i Terencijevo stvaralaštvo u odnosu na grčke originale sasvim realno ocijenjeno: bez pretjeranih pohvala na račun samostalnosti, kao i bez prezira zbog neoriginalnosti. Napokon, njihov doprinos u toku evropske književnosti ocrtan je u glavnim linijama, svjedočeći o neprekinutu utjecaju rimskih komediografa na potonje dramsko stvaralaštvo.

Terencije je u našim književnostima ostavio znatno manje tragova od svog starijeg suvremenika Plauta. Možda je i to jedan od uzroka da ga upoznajemo u prijevodima ovako kasno. U tom smislu i ovoj knjizi treba posvetiti veću pažnju videći u njoj znatno više od sama prijevođa. Njezina pionirska uloga (premda smo ukazali i na prethodnice na tom putu) već je sama po sebi dovoljna da je visoko ocijenimo. Imajući na umu da su zamjerke koje joj upućujemo gotovo zanemarive (s izuzetkom pitanja o prevodenju stiha koje ostaje i dalje sasvim otvoreno), onda je njezina vrijednost još veća. Nadamo se da će Terencijevo djelo ostati trajno na meti naših

prevodilaca, a bilo bi dobro da se nađe i na kazališnim daskama za koje je i stvoreno. U afirmaciji Terencijeva stvaralaštva Jankovićeve će trud sigurno biti značajan doprinos.

Z.Š.

Viktor Ivanovič Doroškevič: NOVO-LATINSKAJA POEZIJA BELORUSSII I LITVY. PERVAJA POLOVINA XVI V., „Nauka i tehnika“, Minsk 1979, 208 str.

U sovjetskoj su filologiji knjige koje se bave neolatinističkom problematikom prava rijetkost. Iako ima slavni izuzetak — sjetimo se I.N. Goleniščeva-Kutuzova — nepobitna je činjenica da je novolatinska književnost negdje na rubu interesa sovjetskih filologa. Takvu se stavu ne treba posebno čuditi, jer su latinski jezik i književnost napisana na njemu osjetnije bili prisutni samo u kulturi nekih naroda koji se nalaze na zapadnim granicama SSSR-a — Litvanaca, Letonaca, Bjelorusa i Ukrajinaca — a i ta prisutnost nije bila trajnije naravi. Da njezine tragove ipak ne treba potcijeniti, upozorava nas vrlo uvjerljivo knjiga Viktora Ivanoviča Doroškeviča.

Pošto je utvrdio da je razvoj latinske pismenosti bjeloruskoga i drugih istočnoevropskih naroda tijesno povezan s poviješću poljske kulture, V.I. Doroškevič pokazuje na kojim se temeljima i u kojim etapama formirala renesansa u Bjelorusiji, te na koji je način latinski jezik postao gotovo isključivim jezikom književne komunikacije. Jedan od važnih faktora u tom uzdizanju latinskoga na razinu dominantnog lite-

rarnog jezika V. I. Doroškevič nalazi u prodoru katoličanstva, koje se u Bjelorusiji pojavilo još u 14. stoljeću. Uz podršku koja je dolazila iz religijskih institucija, latinski je u svojem privilegiranom položaju ubrzo bio osnažen i poticajima koji su stizali iz svjetovnih humanističkih krugova.

Dva se pjesnika ranog istočnoslavenskog *cinquecenta* odlikuju visokim dometom svojih latinskih ostvarenja: Jan iz Vislice i Mikołaj Husovski (Hussowski, Hussowszczyk) (Joannes Vislicien-sis, Nicolaus Hussovianus). Prema Doroškeviču, njihova je nacionalna pripadnost sporna (str. 89). Jan iz Vislice (1485/90—1516?) svoje visoko mjesto u novolatinskoj književnosti duguje u prvom redu epiliju „Pruski rat“ („Bellum Prutenum“; 1057 heksametara, objavljen 1516), u kojem je opisana legendarna grunwaldska bitka iz 1410. godine. Tristotinjak stihova posvećenih drugim temama, koliko ih se još sačuvalo u književnoj ostavštini Jana iz Vislice, nikad nije naišlo na takav odziv publike kakav je u relativno kratkom vremenu uspio izazvati ovaj neveliki ep o junaštvu i nacionalnoj samosvijesti istočnoevropskih naroda.

Mikołaj Husovski (oko 1480 — poslije 1533), vršnjak Jana iz Vislice, u zreloj dobi talijanski đak (prema Doroškeviču, Husovski je u Italiji boravio pet godina, od 1518—1523), proslavio se tekstom koji uporno izmiče svakoj genologijskoj karakterizaciji — „Pjesmom o liku, divljoj čudi i lovljenju žubra“ („Carmen de statura, feritate ac venatione bisontis“, Krakow 1523). Za razliku od većine znanstvenika koji su se bavili Husovskim — među njima i I. N. Goleniščeva-Kutuzova — Doroš-

kevič tvrdi da je „Pjesma o žubru“ započeta i dovršena u Italiji (str. 155). Taj tekst, namijenjen u prvom redu zapadnoevropskoj publici, obiluje etnografskim, geografskim, i povijesnim kuriozitetima, a ne nedostaju mu i autobiografski elementi. Iako se Husovski ogledao i u nekim drugim književnim oblicima — pisao je spise protuturske i religiozne tematike (usporedba s Marulićem sama se nameće!) — estetički domet „Pjesme o žubru“ nikad nije uspio ponovno doseći. Hir je sudbine htio da taj čovjek, koji je svoja mladenačka lovačka iskustva znao tako izuzetno fiksirati u književnoj umjetnini, umro nepokretan, prikovao za postelju paralizom nogu.

Nismo kompetentni da dodirujemo sporno pitanje o nacionalnoj pripadnosti Jana iz Vislice i Mikołaja Husovskog. Problem je to koji se javlja kad je god riječ o višenacionalnim feudalnim državama, pripadnicima viših društvenih grupa i humanistima, koji se za označavanje svojeg etničkog statusa vole koristiti samo „izvornim“ rimskim terminima. Ne zalazeći, dakle, u to pitanje, koje su najpozvaniji rješavati stručnjaci za to područje, htjeli bismo istaći nesumnjive pozitivne odlike Doroškevičeve knjige. Doroškevič je uspio pokazati da latinizam triju zemalja: Poljske, Litve i Bjelorusije, predstavlja — poslužimo se Toynbeejevom terminologijom — razumno polje istraživanja i da se pojedine osobine toga latinizma ne mogu adekvatno uočiti i procijeniti ako ih promatramo samo s pozicija *jedne* nacionalnoknjiževne historiografije. Dakako, ako pristanemo da Poljsku, Litvu i Bjelorusiju ne promatramo samo kao političke ili geografske, već i kao samostal-

ne književnokulturne kategorije, ostaje problem korektna opisivanja *naravi* književnih veza koje postoje među njima. Time se moraju pozabaviti znanstvenici koji su za to područje specijalisti. Oni koje zanima opća neolatinistička problematika mogu iz Doroškevičeve knjige izvući zaključak koji nedvosmisleno potvrđuje IJsewijnovu tezu („Companion to Neo-Latin Studies”, Amsterdam & New York & Oxford 1977, str. 47): osim nacionalnih, novolatinska književnost pokazuje i neke *regionalne* posebnosti.

U tom kontekstu čitalac će otkriti još jednu vrlinu Doroškevičeve knjige. Uz to što je sa suvremenih književnoznanstvenih pozicija interpretirao dva značajna djela istočnoevropskog neolatinizma, Doroškevič je uvjerljivo ukazao i na tijesnu vezu između pjesništva Jana iz Vislice i Mikołaja Husovskoga i literatura na narodnim jezicima. Rezultati njegova istraživanja mogli bi poslužiti kao pouka svim onim stručnjacima

koji u slavenskih naroda *a priori* – u ime jezične „barijere” – postuliraju slabije kontakte između novolatinske književnosti i književnosti na nacionalnom jeziku. Tu jaku stranu Doroškevičeve knjige ne mogu oslabiti ni neki pasusi napisani u pretjeranu polemičkom žaru, ni neke – rijetke – faktičke pogreške (kao, primjerice, ona na str. 60, gdje se govori o epistografskom udžbeniku „ital’janskoga humanista F. Nigra”).

Doroškevičeva nas knjiga svojim „regionalnim” pristupom u pravi čas podsjeća na svu zamršenost novolatinske književnopovijesne problematike. Nema nikakve sumnje da novolatinska književnost svojim trojstvom nacionalnog, regionalnog i internacionalnog predstavlja jedan od najvećih izazova suvremenoj književnopovijesnoj metodologiji. Izazov, valja reći, na koji se s dostojne teoretske razine rijetko kada odgovara.

Darko Novaković

...i časopisi

Umjetnost riječi 3–4/78; 2/79

U svoja dva priloga u časopisu *Umjetnost riječi* pokušao je Miroslav Kravar ocijeniti današnje stanje istraživanja homerske epske proizvodnje i hrvatsko-srpske epike, istraživanja koja su u mnogim pogledima dala vrlo korisna objašnjenja strukture epskih tvorevina kao i puteve na kojima treba tražiti odgovor na pitanja geneze homerskih epova. Prvi od priloga donosi pregled dosadašnjeg rada na usporedbi homerskih epova i hrvatsko-srpske epike osvrćući se ponajviše na istraživanja američke komparatističke škole, koja je svoje rezultate objavila u više radova, ponajprije u radovima glavnih predstavnika M. Perryja i A.B. Lorda. Ova su dvojica istraživača upoznala našu epsku tradiciju *in situ*, boraveći neko vrijeme u našoj zemlji i zapisujući pjesničke tvorevine guslara. Njihovim djelovanjem naša je epika u rješavanju homerskog pitanja zadobila prvorazredno značenje. Definišući neke

temeljne pojmove epske strukture (formularnost epskog teksta na primjer), američka je škola dala izvanredan doprinos uspostavljanju pravilnog shvaćanja različitih oblika epske poezije i utvrdila zajedničke točke usporedbe hrvatsko-srpske epske pjesme i golemih Homerovih epova. Kravar je ovom pristupu rješavanju pitanja porijekla Homerovih epova dao i niz kritičkih opaski težeći prije svega potrebi da se u razmatranju odnosa hrvatsko-srpske (ali i svake druge) epske tradicije i Homerovih epova obrati pažnja i na goleme *razlike* koje se usporedbama uočavaju. Zajedničke crte epskih tradicija, vremenski i prostorno veoma udaljenih, nisu same po sebi nikakav argument, ako se u obzir ne uzmu i kvalitativne razlike koje među njima postoje. No uza sve to, kaže Kravar, „naša se narodna epika, kako smo vidjeli, kreće u granicama nedovoljno epiziranih ciklusa, dok njezini opsežniji proizvodi ostaju, da ponovimo Schmausov izraz, na po

puta između epske pjesme i velikoga epa. Ako bi pristašama usmene teorije pošlo za rukom da u osobi Avde Međedovića pronađu Homerova dvojnika, a u njegovim dvjema pjesmama „homerskog“ opsega veliki ep u poetskim razmjerima Ilijade i Odiseje, onda bi time i dugotrajno homersko pitanje bilo u osnovi riješeno.“ Naime, u vrijeme kada je Kravar pisao svoj prilog još nisu bile dostupne (premda im je bio poznat sadržaj) epske tvorevine pjevača Avde Međedovića. Jedan se ep, *Ženidba Smailagina sina*, pojavio 1974. godine, te je M. Kravar u dodatnom poglavlju svog rada *Naša narodna epika kao argument u homerskom pitanju (Umjetnost riječi 2/79)* obratio pažnju pojavi dosad nepoznatoj u našoj narodnoj epici. Međedovići su epovi (*Ženidba Smailagina sina* 12.311 deseteraca; *Osmanbeg Delibegović i Pavičević Luka* 13.331 deseterac) svojim opsegom na pragu Homerovih epova, a i u ostalim elementima epa, kako ih je formulirao još Aristotel, zadovoljavaju postavljene kriterije. Ovaj spjev traži, dakako, još dugotrajno istraživanje i vrednovanje, no sama njegova pojava snažno podupire teoriju o usmenom nastanku Homerovih epova, to više što se Međedović otkriva kao nadareni stvaralac spjeva (termin *Oral poet*) a ne samo kao vješti kompilator (*singer of tales*). Dalja će istraživanja moći odgovoriti i na neka pitanja koja zasad ostaju otvorena, no istraživanje naše narodne epike kao argumenta u homerskom pitanju dobilo je ovim snažan poticaj. Pridodamo li da je i homersko pitanje dobilo tim epovima značajne točke koje ga mogu približiti rješenju, možemo uvidjeti golem značaj ovih istraživanja. „Homersko pjesništvo ostaje i dalje u koječemu

znanstveni problem, ali u svojoj biti nije više Sfingina zagonetka. Da je to tako, tome su uvelike pridonijeli naš Avdo sa svoja dva velika usmena epa i njegovi zaslužni harvardski otkrivači.“ — zaključuje Miroslav Kravar.

Z.Š.

Forum 3/79

Čak tri priloga u ovom broju *Forum*a vezana su, posredno ili neposredno, uz teme iz grčke i latinske filologije. Na prvom mjestu ističem prilog Branimira Glavičića *Podrijetlo splitskog ulomka „Davidijade“*, tekst koji na svega 16 stranica izvještava o rješenju jednog od pitanja koje je desetljećima bilo sporno u ocjenjivanju Marulićeva spjeva „Davidijade“, a prema tome i Marulićeva opusa u cjelini.

Naime, odmah nakon pjesnikove smrti rukopis „Davidijade“ netragom je nestao, te je do sredine ovog stoljeća smatran sasvim izgubljenim. No početkom ovog stoljeća pronađen je u Splitu rukopis naslovljen *Davideis* za koji su stručnjaci, na temelju nekih elemenata u samom djelu ustvrdili da je zapravo prvo pjevanje „Davidijade“ Marka Marulića. Na tome je i ostalo sve dok nije 1952. u Torinu pronađen cjelovit rukopis Marulićeve „Davidijade“. Usporedbom ovog teksta i splitskog ulomka utvrđeno je da splitski ulomak nema nikakve veze s Marulićevom „Davidijadom“, te su počela nagađanja o autorstvu splitskog ulomka „Davidijade“. Uz priklanjanje ovom ili onom autoru iz Marulićeva kruga kao i rješenju u anonimu, gubilo se iz vida da je splitski ulomak kvalitetno djelo čijeg bi autora trebalo tražiti izvan

kruga splitskih autora Marulićeva vremena, budući da nijedan od njih nije ostavio djelo približno takve snage.

Glavičić je svoje traganje za autorom splitskog Ulomka započeo na ovom mjestu, pokušavajući tražiti autora među drugim latinistima, u prvom redu misleći na Jakova Bunića koji je jedini stvorio epska djela u Marulićevo doba (Bunić je mlađi Marulićev suvremenik). No usporedba tehnike i stila dala je negativan odgovor. Razlike u prozodiji i ritmici bile su odveć velike. Na ovom je mjestu, kako i sam autor članka kaže, „rješenje, jednostavno da jednostavnije ne može biti, došlo i ovaj put posve neočekivano“. Istražujući, naime, epsku tehniku obrade biblijskih tema Glavičić je posegnuo za djelom engleskog pjesnika XVII stoljeća Abrahama Cowleya i — utvrdio da je splitski Ulomak latinski prijevod prvog pjevanja Cowleyeve *Davideide!*

I ne samo to. Sam je Cowley preveo prvo pjevanje svoje *Davideide* na latinski (tiskano sredinom XVII st. u zbirci Cowleyeve poezije), te je splitski Ulomak zapravo prijepis ovog prijevoda. I tako, poput kratke kriminalističke priče, rasplet gotovo stoljetne zagonetke otkrio je autora jednog djela što smo ga predugo pripisivali vlastitom stvaralaštvu. Pa iako je ovo otkriće osiromašilo našu latinističku književnost za jedno kvalitetno djelo, ono potiče istraživanje o dodirima ovog djela i njegovih prethodnika u našoj latinističkoj književnosti, istraživanje koje može dati zanimljive rezultate.

Baveći se istraživanjem predmarićevskih prijevoda Homerovih epova u hrvatskoj književnosti, Šimun Šonje

objavljuje pod naslovom *Još jedan hrvatski Homer u narodnom stihu* analizu prevodilačkog postupka Orsata (Mede) Pucića, autora prijevoda prve polovice „Odiseje“ (tiskani su ti prijevodi u periodici), djelomično u junačkom desetercu i petnaestercu. Kao i u prethodnoj studiji o Kazaljevskim prijevodima Homera (*Prvi hrvatski Homer u narodnim nesimetričnim desetercima*, *Dubrovnik 1/1979*; usp. *L&G 14*, str. 127–128), Šonje je detaljnom usporedbom obrazložio ne samo tehniku prevođenja što ju je Pucić primijenio, već i razloge zašto je junački deseterac u drugom dijelu svog rada zamijenio petnaestercom. Marićeva je pojava u prevođenju Homera svojom heksameterskom strukturom stiha ove pokušaje prevođenja Homerovih epova učinila bespredmetnim, no, kako autor članka naglašava, oni su u hrvatskoj književnosti 19. stoljeća bili značajan korak.

I na kraju, prilog Vladimira Filipovića samo je posredno vezan uz našu tematiku, jer je riječ u prvom redu o filozofskoj strani djelovanja latinista Frane Petrića i njegovu djelu „Nova de universis philosophia“.

Z.Š.

Mogućnosti 5/79; 6/79

Dugo se vremena interes za literarni opus Marka Marulića vrtio, prije svega, oko djela pisanih hrvatskim jezikom (dakako, na prvom mjestu oko *Judite*) koja su svome tvorcu donijela naslov „oca hrvatske književnosti“. I premda je „otac hrvatske književnosti“ svoju svjetsku reputaciju stekao djelima pisanim latinskim jezikom, ovoj se strani njegova opusa nije prilazilo s potreb-

nim intenzitetom. Ipak, treba reći da su tek u ovom stoljeću, i to u posljednjih tridesetak godina, pronađena neka od Marulićevih djela koja su stoljećima smatrana izgubljenima, i tek je njihovo pojavljivanje pred publikom i kritikom omogućilo da se Marulićevo stvaralaštvo zahvati kritički u oba svoja vida. No jedno od djela koje je imalo sretniju sudbinu, djelo *De institutione bene beateque vivendi*, premda poznato i priznato, nije naišlo na potreban znanstveni pristup. Iako je riječ o djelu koje je Marulićevo ime pronijelo Evropom (što u onim vremenima znači svijetom kršćanskim), djelo *Upućivanje u čestit i blažen život* nije dosad uopće prevedeno na hrvatski jezik, iako se često dičimo podatkom da je svojevremeno ovo djelo (Glavičić ga sasvim opravdano naziva onodobnim **bestselrom**) doživjelo četrdesetak izdanja i talijanski, francuski, njemački, portugalski, španjolski i češki prijevod. Upozoravajući na nedopustivu nebrigu za literarnom baštinom (koja je u ovom slučaju eklatantna) Branimir Glavičić, znanstvenik i prevodilac čijim smo prijevodima već uputili na stranicama ovog časopisa pregršt pohvala, donosi u dva nastavka prijevod prve knjige (od šest u koliko se *De institutione...* dijeli) ovog Marulićeva djela, popraćujući ga bilješkama i kraćim pogovorom. Na pitanje o današnjem značenju ovog nabožnog štiva moralističko-didaktičkog karaktera nalazi Glavičić odgovor u njegovoj kulturno-historijskoj vrijednosti, iako mu ne odriče i literarnu vrijednost. Dapače, napominjući da je riječ tek o prvim opaskama o ovom Marulićevu djelu koje mu se nameće u sadašnjoj fazi rada, Glavičić naglašava da „uspjeh toga djela – recimo odmah – nije moguće, po mojem

mišljenju, objasniti, bar ne isključivo, izuzetnom duhovnom potrebom tadašnje čitalačke publike za nabožnim štivom ni upornim reklamiranjem od strane crkvenih foruma koliko upravo njegovim privlačnim literarnim kvalitetama, napose popularnim tonom i zanimljivim načinom izlaganja, ukratko, znatnim odlikama jezika i stila kojim je pisano.“ Marulić je u ovom djelu kompilirao velik broj raznolikih predložaka stvarajući u tradiciji kasnoantičkih antikvara zbornik, za pravo, pričica i anegdota iz života svetaca i tražeći, dakako, u svakoj od njih određenu pouku u stilu kršćanskog moraliziranja kakvo se osjeća i u svim njegovim ostalim djelima. No Glavičić uz ovu stranu djela ističe i mogućnost nazrijevanja određene patriotske tendencije (kako je to moguće i u *Juditi* i u *Davidijadi*), posebno u vezi s nezavidnom političkom situacijom u kojoj Marulić stvara, u vrijeme Turaka i njihove najezde. Sigurno je, a vjerujemo da će i buduća istraživanja to egzaktno izraziti, da Marulić stvaranju ovakva djela pristupa iskreno i da udahnuje snagu svoje pjesničke ličnosti građi koja je u svojem rastu već davno prešla zenit. A recepcija ovog djela u svijetu potvrdila je uspjeh tog postupka. Prijevod prve knjige djela *De institutione bene beateque vivendi* potvrđuje Glavičića kao izvrsnog prevodioca i poznavaoca literature kojoj pristupa. Ovaj je prijevod, kao i prethodni, izbjegao neke utvrđene sheme prevođenja latinskih i uopće klasičnih tekstova, te se tečno čita premošćujući ne samo jezičnu već i vremensku distancu. Budemo li dobili i cjelovit prijevod bit će to događaj u našoj književnosti.

Z.Š.